

IVÁN KOVÁCS LÁSZLÓ A FORRADALOMBAN

Részlet Iván Kovács László önvallomásából
(1957. III. 16.)

Közli: Eörsi László

Csaknem változatlan formában tesszük közzé Iván Kovács László vallomásának a forradalmi napokra vonatkozó részét, amelyet néhány nappal az 1957. március 12-i letartóztatása után ceruzával írt a Pest megyei Rendőrfőkapitányságon. Csak a kézirat nyelvhelyességi hibáit és az elírásokat, valamint a téves névleírásokat javítottuk ki. Az olvashatatlan részeket illetőleg az eredetileg is hiányzó neveket pontozással jelöltük, a jegyzetekkel a vallomás tényanyagát helyesbítettük illetve egészítettük ki.

Iván Kovács László közalkalmazotti családból származott, 1930-ban született. Mivel édesapja a Magyar Királyi Honvédség főtörzsőrmestere volt, s a család 1944-ben Németországba menekült, nem vették fel őt az egyetemre, még állást is nehezen talált.

1953-tól – mint eredményes sportolónak – sokat javult a helyzete, mert a munkahe-lyein (Alsógödön a Pest megyei SE-nél sportkörüi előadó, a „Pusztavámi Szénbányák”-nál munkaügyi előadó, a „soproni Szénbányák”-nál csillás, a pilisvörösvári bányában bányamentő csoportban dolgozott)¹ kedvezményekben részesült. A forradalom bukása után az Orvosi Műszerkereskedelmi Vállalatnál (OMKER) állt alkalmazásban.

Politikai nézeteit még letartóztatása után sem tagadta meg. Kihallgatásakor is hangoz-tatta a Rákosi-rendszer bűneit: a pártiktatúrából adódó bürokráciát, a demokrácia, a szabadság hiányát, a szovjet minta szolgálai másolását. A jugoszláv modellt – mint akkoriban sokan mások – lényegesen kedvezőbbnek ítélte, mint a Szovjetunióknak alárendelt kommu-nista rendszereket, de valójában olyan többpártrendszer híve volt, amelyben a pártok programjában a „teljes demokrácia” érvényesülne. Legalább két párt (egy munkás- és egy parasztpárt) működését tartotta volna fontosnak, amelyek egymás ellenőrzésével az élet-színvonal emelkedését biztosítanák.² Az önvallomás megírásának körülményeire utalnak a kézirat bevezető és befejező részei.

Iván Kovács ellen a „fegyveres ellenforradalmi” tevékenységén kívül illegális párt-szervezésért, röplapok készítéséért és terjesztéséért indítottak eljárást.

Súlyos önvád marcangolta amiatt, hogy az illegális tevékenységével másokat is bajba juttatott, az ő helyzetükön igyekezett mindenáron segíteni.³ A vádlott társai érdekében a

¹ Iván Kovács László kihallgatási jegyzőkönyve (a továbbiakban: jkv.), 1957. IV. 23. A Belügyminisztérium Történelmi Irattára (a továbbiakban: BMT) V-145626.)

² Iván Kovács jkv. 1957. IV. 1. és IV. 25. BMT V-145626.

³ Közülük hárman kerültek perbe. Vén Istvánt 8, Horváth Zsuzsát (Lásd a későbbiekben Móri Lászlóné) 6 évre ítélték, Frey Erzsébetet felmentették. Többszöri beidézés után nem indítottak eljárást édesapja, Iván Kovács József és Medvey Tünde ellen.

nyomozókkal szemben feltűnően udvarias hangnemet használt. „Őszinte megbánást” tanúsított. Fentebb említett politikai nézeteinek hangoztatása, valamint önterhelő vallomásai is (pl. a Rádió ostromában való részvétel), amelyekről addig a nyomozók nem tudhattak, bizonyítják, hogy saját esélyeinek javítására kevésbé törekedett.

Az önvallomásban ismertetett nevekkel, adatközlésekkel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy legtöbb esetben a nyomozó hatóságok már a letartóztatások megelőzően is számos adattal rendelkeztek, és ezt érvényesítették a perekben. Az Iván Kovács-ügy vizsgálati szakaszában szintén ez a helyzet állt fenn, amit e kézirat bevezető része is bizonyít: „Eddigi vallomásaim alkalmával mindig igyekeztem elhallgatni részeket, amelyekbe az általam érdekeltté tett személyeket be kellett volna vonnom, de beláttam, hogy őrajtuk ezzel nem segíthetek.”

Nem tudjuk, Iván Kovács mennyire számított arra, hogy „őszinte, feltáró” vallomásával a perbe fogott társai és a saját ügyének kedvezőbb lesz az elbírálása.

Úgy tűnik, hogy Iván Kovács – hasonlóan más letartóztatásban lévő felkelőparancsnokokhoz – fontosnak tartotta a forradalomban játszott szerepét és a körülményeket valóságosan bemutatni. Talán naivságból a kihallgatótisztekkel akarta megértetni cselekedetei okát? Esetleg üzenetnek szánta az utókor számára?

Iván Kovács Lászlót mindkét perében halálra ítélték, és 1957. december 30-án kivégezték.

ÖNVALLOMÁS

...Szegény szülők gyermeke vagyok. A kommunista párttól soha semmit nem kaptam. Azért nem lehettem ösztöndíjas, mert apám katona volt, nem vettek fel a jogi egyetemre, kirúgtak, mikor bementem érdeklődni a diplomáciai főiskolára, mert nem volt tagsági könyvem. Ha a párt felé próbáltam menni, elküldtek.

Nyomorogtunk. Az öcsémeket nem bírtuk taníttatni, és nekem nagyon fáj, hogy ők és énközöttem mindig lesz egy úr, amit soha nem fogunk tudni leküzdeni. Hallgatólagosan les, és mindig fájni fog. Ha olvastam a kommunista párt történetét és Marx Tőkét, tetszett. Én is így szerettem volna valahogy, de a gyakorlatban mást láttam, és hallottam, és féltem a párttól.

Október 23-án, mikor megláttam a felvonulást, sírtam a meghatottságtól. Csatlakoztam hozzájuk 3/4 4-kor a Bajcsy-Zsilinszky úton.

Később pedig azért fogtam fegyvert, mert nem akartam éhezni, és éhezve látni másokat sem. Nem akartam 600–800 Ft-os fizetéseket. Jogot akartam mindenki számára – igazi egyenlőséget. Október 23-án együtt mentem a felvonulókkal a Bem térre, ahol már olvasták a „MEFESZ” által összeállított 16 pontot. Innen a Parlament elé, majd a Sztálin-szoborhoz mentem. A Parlament elől egy csoport a Rádióhoz ment, hogy beolvastassa a követeléseket. A szobornál hallottuk, a Rádiónál könnyfakasztó gránátokat használ az ÁVH, és lövi a tömeget. A szobor ledöntésének végignézése után én is a Rádióhoz mentem. Rengeteg rémhírt lehetett hallani, és már 14 halotról beszéltek. Egy küldöttséget szedtünk össze, és az egyik egyetemista, akivel ott ismerkedtem meg, azt mondta, hogy „gyere te is”, és mentem. Fent a szobában nagy volt a zavar, és egyik et.nő telefonon beszélt a pártközponttal, és utasítást kért. Amire állítólag Apró et.⁴ válaszolt és azt mondta, hogyha a tömeg fél

⁴ Csongovai Per Olaf szerint – aki ekkor szintén bent volt az épületben – Benke Valéria, a Rádió elnöke az asztal alatt a padlón telefonált. (Csongovai Per Olaf interjú. Készítette: Eörsi László 1992-ben Oral History Archivum, 420. sz.); Apró Antal a Politikai Bizottság tagja, a Minisztertanács elnökhelyettese volt.

órán belül nem hagyja el az utcát, löjének közéjük. Ez kb. 11-12 óra körül lehetett. Mikor visszamentünk, ismertettük, de majdnem megverték bennünket. Később egy hadnagy vezetésével kb. 50-en bementünk a Múzeumba a hátsó ajtón és egész éjjel az első emelet ablakából lőttünk a rádióra, illetőleg viszonztuk a tüzet reggel 1/2 9-ig. A fegyverzetünk 2 géppisztoly, vagy 30 karabély, a többi kispuska. A fegyvereket a Kálvin téren osztogatták + a lőszert.

Október 24-én 11 órakor újból elmentem a Múzeumhoz, ahol nekem kispuskám volt, ami elromlott és eldobtam. Különbösen sem volt lőszerelem. Emiatt kellett feladni a Múzeumot is. Hazamentem reggelizni. Kaptam egy nőtől egy leventepuskát, és kb. 30-an bementünk a Múzeumba. A Múzeumban már katonák voltak, és miután felmentünk a lépcsőn, megadásra szólítottak fel bennünket. Délelőtt 12h lehetett és 13h-kor fegyver nélkül mindenkit elengedtek. Ekkor ismertem meg Solymosi ales.-t [alezredes] és Popovics hadnagyot.⁵ Ezután elmentem a Kilián laktanya felé, majd estefelé a Corvin moziba mentem. Kerestem a pk.-ot [parancsnokot], és bejelentettem, hogy harcolni szeretnék. A nevére nem emlékszem,⁶ de a helyettese Szabó László volt. Kaptam egy leventepuskát és egész éjjel ott tartózkodtam az emeleten. Az éjjel semmiféle harc nem volt.

Október 25-én hajnal fele a pk. kijelentette, hogy hajnal 04h-kor a mozi épületét feladjuk, és a környező épületeket kell megszállni.

Engem, egy orvost (akivel együtt mentem a Sztálin útig⁷ és még 4 fiút elküldtek felderítőnek. Az orvos Budára ment és később nem is jött vissza. Én hazamentem és kb. de. 11 óra fele a Bajcsy-Zsilinszky út – Üllői út felől visszamentem. Kerestem a pk.-ot, helyettesét, Szabót, de már nem találtam ott őket. Ekkor pk. nem volt, és a fegyverek számát kb. 40-50 főre becsültem. Egypárat ismertem közülük már látásból, és mondtam nekik, hogy ez így nem jól van.

Úgy kb. sejtettem a környező helyzetet és közösen kijelöltük az őrhelyeket, majd a mozi emeletén az ablakokhoz is beosztottunk 2-3 főt. Az Üllői úton több szovjet harcokosi ment végig, akik állandóan lőttek minket, sőt még a Kilián laktanyából is több lövést leadtak ránk. Ezután már állandóan tőlem kértek tanácsot és kezdtek pk.-nak tekinteni.

Ettől kezdve 25-től nov. 4-ig állandóan a Corvinban tartózkodtam. Az egyik fiútól kaptam egy pisztolyt. Október 26-án egész nap folytatódott a szovjet harcokosok felvonulása és állandó tüzelése – amire mi kézfegyverrel válaszoltunk. Ekkor már elismertek parancsnoknak. Jártam az őrségeket, és kértem őket, ne löjjenek vissza, mert az csak lőszerpazarlás, de nem hallgattak rám. Ezen a napon 2 szovjet harcokosit égettek ki. (Hogy kik név szerint, nem tudom.) Ezen a napon ismertem meg a Pongrátz testvéreket⁸ is, és Horváth Zsuzsát, aki a kötözőhelyen dolgozott. Több sebesültünk volt, és bővíteni kellett a kötözőhelyet. Az első emeleten egy szobát kértünk el erre a Corvin köz 4-ben. Este a két orvostanhallgató orvosunk elment. Megértettem őket. Dr. Fáy, egy idősebb orvos a lányával jött le. Ők a házban laktak. Pongrátz Gergely ideg-összeroppanást kapott. Lehotay Attila⁹ is rosszul lett, és csak akkor akartak kórházba menni, ha elkísérem őket. Egy katonai mentővel mentünk el. Vissza akartam menni, de nem engedtek. Két napja nem aludtam, bántott, hogy otthagytam a fiúkat, és nagyon aljasnak éreztem magam, sírógörcsöt kaptam, és elaltattak.

Október 27-én reggel együtt mentünk ki a kórházból. Lehotay elvált tőlünk, mi ketten Pongrátz-cal visszamentünk a Corvinhoz. A Práter utcában, mire odaértünk, megsemmisítettek két szovjet teherautót, amik után egy-egy könnyű ágyú volt csatolva. A tehergépkocsi tele voltak lövedékekkel. Az egyik ágyút a Práter utcai iskola előtt állították fel, a másikat elvontattuk a Corvin felé.

A fiúk örömmel fogadtak, nem haragudtak az éjszakai cserbenhagyásért. Végigjártam az őrhelyeket (ekkor kb. 300-an lehettünk), beosztottam a váltásokat. Ekkor ismerkedtem meg Lehotay

⁵ Solymosi János alezredes, a piliscsabai ezred parancsnoka, Popovics Ernő százados Solymosi politikai helyettese.

⁶ Talán „Miskolci Laci” (BMT V-150381/2.)

⁷ Ma: Andrássy út.

⁸ Iván Kovács a Corvin közben három Pongrátz testvért ismert meg: Gergelyt, Ödönt név szerint, és valószínűleg Kristófot.

⁹ Néhol Lehoczy Attila néven szerepel.

A.-val,¹⁰ aki mint orvos dolgozott ott. Estére visszajött Lehotay azzal, hogy a Szu. követségéről jön és egy papírt mutatott fel, amin a szovjet csapatok pk.-a, Kuznyecov¹¹ gárdaezredes a Szu. hőse kérdi, hogy mik azok a feltételek, amelyekre megadjuk magunkat, ill. beszélgetjük a harcot. Lehotay nem mondta meg, hogy hogyan jutott hozzá, csak kért, hogy délig feltétlenül adjuk meg a választ, mert ellenkező esetben a családját kivégzik.¹²

Solymosi ales.-re hivatkozott, aki tud a dologról és autót küld értünk. A választ az Országháza kell vinni, ahol már tudnak róla, és értesítik a szovjet pk.-ságot. Értekezletet hívtunk össze. Jelen voltak: Pongráz Gergely és Ödön, Lehotay, Papp Tibor, ... Feri¹³ a Práter utcai iskolából, és én. A pontokat nagy részben én szövegeztem. Elismertük a Nagy Imre-kormányt, kértük, hogy a szovjet csapatok hagyják el Bpest területét, az ÁVH-t szereljék le, szabad választást, több párt részvételével, amnesztiát a fegyveres harcban részt vevőknek, katonáknak és polgáriaknak egyaránt. A követelést aláírtuk és a Solymosi ales. által értünk küldött gépkocsival 3-an, Lehotay, Pongráz Ödön és én elindultunk. Tűszul egy t.örm. maradt ott, garanciára a visszaérkezésünkre.¹⁴ Az elindulás előtt egy MEFESZ-küldöttség érkezett hozzánk, azzal, hogy menjünk velük, Jánosiékhoz.¹⁵ Mi kintartottunk az eredetileg elhatározott utunk mellett, és megegyeztünk abban, hogy később majd ott találkozunk a pártközpontban. A gépkocsiról a Rádiónál Lehotay leugrott, és csak ketten maradtunk Pongráz Ödönnel. A Parlamentben nem volt senki, és átkísérték bennünket a pártközpontba, ahol találkoztunk a MEFESZ-küldöttséggel és Jánosival. (A követelés 1 példányát egy szds. és egy hgy. elvitték a HM-be.)

Megkezdődött az értekezlet, és megállapodtunk abban a szövegben, ami Önöknél van.¹⁶ A tárgyaláson kb. 10-en vettünk részt. Ígéretet kaptunk arra, hogy a szöveget beolvassák a rádióba, és mi ennek alapján letesszük a fegyvert.

Október 28-án átkísérték bennünket a HM-be, ahol a katonai vonatkozású részben állapodtunk meg. Elvonulási útvonal, fegyverátadási hely stb. Közben kétszer kellett telefonálnom a tűszul ott maradt t.örm. érdekében, mert a hazaérkezési határidő mindkétszer lejárt. A tárgyalást egy tábornokkal folytattuk, a nevére nem emlékszem. Hazaérkezésünk után de. 11 órakor értekezletet hívtunk össze, ahol ismertettem a tárgyalások eredményét, amelyet csak részben fogadtak el, kifejezve bizalmatlanságukat. Az összehívott megbeszélésen a két Pongráz, Lehotay, Szabó Laci, ... Feri, Papp Tibi és még két újabb pk. vett részt. Megállapodtunk abban, hogy a rend fenntartása érdekében a katona és a rendőr örök mellé egy szabadságharcost is javasolunk. Kérésünket megszóvegeztem és átadással, illetve a megváltoztatott szöveg ilyen értelmű helyesbítésével Pongráz Ödönt és Lehotayt bíztam meg.

Én ott maradtam és a pk.-ok jelentései alapján megpróbáltam kb. megállapítani a létszámot. (Ekkor már a Corvin köz, Corvin mozi, Kisfaludy u., Nap u., Práter u., Vajdahunyad u.-ig a mi körzetünk volt.)

A bemondások alapján a létszám kb. 800 fő lehetett, amit nem tudtam ellenőrizni.

¹⁰ Elírás lehet, hiszen ekkor már egy napja ismerték egymást. Feltehetőleg Iván Kovács azt akarta közölni, hogy ekkor találkoztak ismét.

¹¹ Pongráz Gergely könyvének (*Corvin köz, 1956. Magyar Október Szabadsajtó, 1985.*) 99. oldalán ismertetett dokumentuma szerint Kuzminov ezredes.

¹² A parlamentar Lehotay szerepe még nem kellően tisztázott.

¹³ Valószínűleg Papp József és Zsellér Ferenc (BMT V-145626). A kipontozás az eredeti szövegben is megtalálható.

¹⁴ Ez az esemény és a pártközpontban lefolytatott tárgyalás 28-án történt. A tűsz pedig Kiss Tivadar törzsőrmester volt (BMT V-150005/7).

¹⁵ Jánosi Ferenc, Nagy Imre veje.

¹⁶ Ez a dokumentum eddig nem került elő.

Közöltem velük, hogy gyalogsági támadást várok, ezért feltétlenül szükséges, hogy jó előre küldjenek két felderítőt. A pk.-ok különben egységeikkel önállóan rendelkeztek.

Du. 3 órakor értem jött Angyal¹⁷ azzal, hogy Nagy Imre miniszterelnöki értekezletre hívta meg a harcoló csoportok vezetőit.

Ekkor ismerkedtem meg Vén Istvánnal,¹⁸ aki mentőautóval járt. Felújítottam a már amúgy is ismert parancsot, amely megtilt mindenféle egyéni akciót a betörésre, lopásra vonatkozóan. Az Üllői út–Körút sarkán van egy cukrosüzlet, amit ennek ellenére ismeretlen személyek feltörték. Én is odamentem és felszólítottam mindenkit, azonnal hagyja el a helyiséget. Mivel ez nehezen ment, egyet a levegőbe lőttem. A cukrosüzlet kiürült és egy órát állítottam oda. Később civilek jöttek hozzánk, hogy törjük fel a közértet és a hűsoltot a Práter u.-ban, mert éheznek. A Práter u.-i pk. ... Feri javaslatára beleegyeztem ebbe, de a kiadott mennyiségről, amit ők mértek ki, pontos jegyzéket készítették (név, lakáscím és a vitt élelem mennyisége). Pénzt nem fogadtak el. A jegyzéket láttam és tudomásom van arról, hogy a parancsnokságon lévő kis iratgyűjtő ládába lett betéve.

Nekünk gk.-ink nem volt, és az ő autójukon mentünk el. A gk.-ban értesültem arról, hogy az értekezleten¹⁹ Janza honv. [honvédelmi] miniszter is részt vesz, így először a HM-be kellett mennünk. Felengedtek bennünket, és az ott lévő tiszt urak híreket kértek tőlünk, és a hadsereg támogatásáról biztosítottak. A honv. miniszter úr a segédtisztje egy őrgy. [őrnagy] felírta a tárgyalásra menők neveit, illetve a neveinket, és Janza honv. miniszter úr, egy szds. [százados], és egy őrgy. kíséretében lejött velünk az épület elé. Gk. nem állt a HM rendelkezésére, és így, annak ellenére, hogy kijelentette, hogy „mi most ellenségek vagyunk”, a mi gépkocsinkon mentünk el az értekezletre, ami nem is a Parlamentben lett megtartva. Az az épület, azt hiszem a Földművelésügyi Minisztérium volt,²⁰ Janza honv. miniszter úr felment előre, mi pedig megvártuk, hogy értünk küldenek és felvezetnek.

Ha jól emlékszem, a II. emeleten egy fogadóteremben volt az értekezlet. Kb. 15-en vettünk részt rajta. Nagy Imre miniszterelnök úr érdeklődött a feltételek iránt, illetve a kéréseink iránt – amelyeket a jelentkezés alapján tettünk meg. A kérések közös véleményen alapulva ott lettek megírva. Kb. ezek szerint kértük: a függetlenség bejelentését, a Varsói Szerződés felbontását, a szovjet csapatok felszólítását, hogy hagyják abba a tüzelést és vonuljanak vissza Nagy-Budapest területéről. A kormány engedélyezze a több párt megalakulását, és ennek értelmében tartsa meg januárban több párt részvételével a szavazást. Fegyverletételről nem volt szó.²¹

Nagy Imre min.elnök [miniszterelnök] úr a kéréseinket elfogadta és kijelentette: „Fiúk, ti azt hiszitek, hogy én nem vagyok olyan magyar, mint ti vagytok?” Mi elhittük, hogy van, és arra hivatkozva, hogy várják, elment. Janza honv. min. úrral közösen fejeztük be a szövegezést, és ezzel az értekezlet véget ért kb. 17 órakor. Utközben hazafelé Angyal meghívott egy értekezletre, amelyet Kopácsi r.ezr. [rendőr ezredes] és Kovács v.őrgy. [vezérőrnagy] tart este 10 órakor a VI. vagy VII. kerületi rendőrkapitányságon.

Megbeszéltük, hogy 1/2 10-kor a Körút–Üllői út után a következő utcákon találkozunk. Hazaérkezésem után értesültem arról, hogy még két ágyút is zsákmányoltak, és a beállítását jónak tartottam. A létszám közben állandóan nőtt, ekkor kb. 1000-1200 fő lehetett.

Ekkor jelentették, hogy egyesek egész éjjel mászkálnak, mire kijelentettem, hogy az őrzőrajatokon kívül minden ilyet meg kell szüntetni. Jelszó nem lett kiadva, és utasítottam a pk.-kat, hogy rendelkezzenek el kötelező alvást, illetve tiltsanak meg minden mászkálást.

¹⁷ Angyal István, a Tűzoltó utcai csoport parancsnoka, 1958-ban halálra ítélték és kivégezték.

¹⁸ A gödöllői Agrártudományi Egyetem hallgatója, az „Iván Kovács László és társai” pernek II. rendű vádlottja. 8 évre ítélték.

¹⁹ Ez az értekezlet nem 28-án, hanem 29-én volt, ahová Angyalékkal együtt ment.

²⁰ Az értekezlet többi résztvevője szerint a tárgyalás helyszíne a Parlament volt.

²¹ Iván Kovács erre pontatlanul emlékszik. A Varsói Szerződés felbontásáról, a többpártrendszer megteremtéséről ekkor nem volt szó, a fegyverletételről annál inkább.

1/2 10-kor, mikor elmentem a találkozóhelyünkre, nem találtam ott Angyalékat. Visszafelé végigkiabáltam az egész utat, és még így is majdnem rám lőttek. 10 óra után Angyal jött értem, és együtt indultunk az értekezletre, amely a rendőrfőkapitányságon volt. Végig aludtam az egész úton. Az értekezleten kb. 25-30-an lehettünk együtt. Ekkor hallottam Klauzál térről, Lövéde térről, Dob u., Wesselényi u., Baross u., Baross térről és a Dudás-féle csoportról. A jelenlévőket nem ismertem. Ott ismerkedtem meg Kopácsi ezr.-sel [ezredessel], Kovács v.örgy.-gyal, Jánosi v.örgy.-gyal is. Az értekezleten két újságíró is részt vett. Az egyes csoportok erejéről, tűzfegyvereiről, majd általános helyzetkép ismertetéséről volt szó. Én kijelentettem, hogy a legfontosabbnak egy egységes irányítást tartanék. Szerintem teljesen értelmetlen volt az egész értekezlet. Mielőtt még elindultunk volna, Kopácsi ezr. odajött Angyalhoz, és arra kérte, hogy tegyék lehetetlenné egy razzia tartását nekik a Szabad Nép székházában. Megegyeztünk, hogy mi a Nemzeti [Színház] mellől a levegőbe lövöldözünk, és erre ők visszamennek, hogy a rajtaütést a felkelők megakadályozták.

Mi a megbeszélés értelmében jártunk el, de ők nem a Rákóczi úton jöttek gk.-val, hanem gyalog a Nemzeti mögül. Mikor hozzánk érkezték, Kopácsi azt mondta, hogy most már minden rendben van, és köszöni. Kb. 01 óra lehetett. Útközben Angyal arról beszélt – lehetséges, hogy Kopácsi csak próbára tette, mert tartozik neki valamivel, és talán így akart meggyőződni arról, „én, Angyal viszonzom-e”.

A Tompa u.-ban letettek, és adtak mellém egy kíséret. Elég keservesen értem haza, útközben vagy ötször feltartóztattak.

Október 29-én a hadtáp dolgokkal foglalkoztam. Vidékről nagy mennyiségű élelmet kaptunk, és azok átvételét igazoltam. Engedélyt adtam arra, hogy a környező házak lakóit mi lássuk el élelemmel, a gyerekeket tejporral, illetve csokoládéval. Végigjártam az összes Corvinhoz tartozó csoportot–őrhelyeket. Egész nap lőttek bennünket a szovjet harckocsik. Aznap két-három harckocsit semmisítettünk meg ágyúval. Este 9-10 óra felé Váradi v.örgy.²² jött hozzánk és kijelentette, hogy utasítása van arra, hogy hajnali 4 óráig átvegye feltételeinket, melynek alapján mi letesszük a fegyvert.

Később Maléter ezr. is ájtött és harcunkat – tekintve az erőviszonyokat – butaságnak tartotta. Elismerését fejezte ki, és kijelentette, meggyőződött arról, hogy nem rabló, terrorista csoport vagyunk, akiknek felszámolásához nekik is hozzá kellett volna járulni – de ő megtagadta az ilyen irányú parancsot és a Kiliánból többet nem fognak ránk lőni. De a további makacs ellenállást kilátástalannak tartja. Kijelentettük, hogy feltétel nélküli megadásról szó sem lehet. Egyesek (Papp, „Tuskólábú”)²³ kijelentették, hogy soha nem teszik le a fegyvert – feltétel nélkül – amihez én is csatlakoztam és igyekeztem „operálni”. Ismertem a hangulatot, és tudtam, inkább meghalnak, mint hogy ilyesmibe belemenjenek.

A helyzet ilyen értelemben nagyon nehéz volt. Tudtam, hogy egy gyalogsági támadást nem nagyon bírják ki, ha az egy ezrednél nagyobb lenne. Tudtam, hogy kellően nincs megszervezve a védekezés, és parancsokat sem lehet úgy adni, mint egy szervezett hadseregnél. Ismertem a hadsereg hangulatát, és tudtam, hogy magyar katonák nem fognak ránk lőni, mint ahogy mi sem lőnénk rájuk. Viszont nem érttem a kormányt – kéréseinkről, feltételeinkről tudtak, és nem intézkedtek semmit. Újból hozzáfogtam egy „feltétel” megszövegezéséhez, amelyben kijelentem, hogy a kormányt elfogadjuk, és kérjük, hogy kérésünknek tegyen eleget: jelentsse ki a függetlenséget – mondja fel a Varsói Szerződést, tegyen ígéretet a januárban tartandó több párt részvételével történő választásra és vegye fel a kapcsolatot a szovjet pk.-sággal, hogy hagyják el Bp. területét. Amnesztia mellett a magyar hadsereg előtt a fegyvert letesszük.

Hajnalban a választ Váradi v.örgy. elvitte – de a támadás elmaradt, és a válasz is.

Útasítottam a pk.-kat a riadóztatásra és minden irányba felderítőket küldtettem ki.

Felszólítottam őket, hogy magyar katonákra minden tüzelést tiltsanak meg.

²² Váradi Gyula. A gépesített és páncélos csapatok parancsnoka volt, 1958-ban 7 évre ítélték.

²³ Mesz János. Másutt „Falábú” néven is szerepel. A Corvin köz tüzérségének irányítója. A november 4-i szovjet támadáskor halálos sebet kapott.

Október 30-án nagy mennyiségű külföldi élelmet kaptunk és kezdtek előzönlenni bennünket mindenfelől. Próbáltam elküldeni őket, de lehetetlen volt. Egy teherautón puskákat és géppisztolyokat hoztak, amit osztogatni kezdtek minden parancsom ellenére. A részleges fegyelemnek is teljesen vége lett.

Gomba módjára nőttek ki a parancsnokok, de különben is hirtelen rengetegen lettünk. Katonai támadás helyett polgárit kaptunk és ez sokkal veszélyesebb volt.

Mindenfelé anarchia – önkényes intézkedések – és a létszám kb. 5000 főre szaporodott.

Ekkor hoztak először elém ÁVH-s foglyokat. Az egyik nem is volt ÁVH-s, ismertem jól. Tóth nevű jogot végzett fiú volt, akivel együtt futballoztam. A másik, saját bevallása szerint mint gk.-s tiszt volt tagja az ÁVH-nak. Tóthot garanciámra elengedték, a másik férfi pedig kérte, hogy ott maradhasson. Engedélyeztem és ott maradt a konyhánál, illetve a kötözőhelyen. Végigjártam a környéken és fájni kezdett a fejem. Mondtam Zsuzsának,²⁴ hogy ebből baj lesz. Újságírók jöttek, fényképeztek mindent.

Délután értekezlet lett hirdetve. Tárnya: egységes pk.-ság felállítása és a honv.-i miniszter személyének kijelölése – ezen a napon jöttek oda Antalóczy és Bornemissza²⁵ is – mint tanácsadók. A köztudatban Maléter neve szerepelt, amit Antalóczy dr. különböző mesékkel próbált lehetlenné tenni.

Az értekezletre, ahová nekik is volt meghívójuk, a Corvinból négyen mentünk. Összesen kb. 80–100-an vettünk részt. Elnöke: Király v.örgy. Ismertebbek közül jelen voltak: Maléter ezr., Kovács v.örgy., Márton ezr., Solymosi ales., Popovics szds., Dudás, Szabó, Kopácsi r.ezr., Jánosi v.örgy. Király v.örgy.²⁶ ismertette a közös követeléseket, a vezetés egységesítésének pontjait, majd a honv. miniszter személyének kijelöléséről folyt a szó.²⁷ Mindenféle agitáció ellenére Malétert becsületes embernek tartottam, képzett katonának, és rászavaztam. Ezzel megindult ellenem a „Dokiék” által költött hadjárat. Aznap még 2 szovjet harckocsit zsákmányoltak, személyzetét a követségnek átadtuk. Éjszakára morfiummal elaltattak.

Október 31-én Antalóczy dr. és Bornemissza kezdték átvenni az irányítást. Beszéltem Maléterrel, aki azt tanácsolta, hogy tartóztassam le őket. Félttem, hogy ezzel még jobban elharapózik a bizalmatlansági láz. Már így is mindenki ÁVH-st láttak. Az egyik miniszter villáját megtámadták, mire én + 2 fő Maléter gépkocsijával kimentünk, de már senkit nem találtunk ott. Ezen a napon szereztem két személygépkocsit. Egy teherautón kb. 6 golyószórót hoztak és két láda pisztolyt. Este átmentem a Práterbe, és akkor vallattak egy ÁVH-s szds.-t. A feje be volt törve. Utasítottam őket, hogy kötöztessek be és vigyék a kórterembe. Ekkor láttam, hogy az egyik tanteremben kb. 10 férfi van fogva tartva. Kérdésemre azt felelték, hogy elfogott ÁVH-sok. Megtudtam, hogy egy görög férfi²⁸

²⁴ Horváth Zsuzsáról van szó, akivel Iván Kovács érzelmi kapcsolatba került. A per III. rendű vádlottja lett, 6 évre ítélték.

²⁵ Antalóczy Sándor („Doki”) és Bornemissza Tibor. Nem tudjuk, mikor kerültek a Corvinba, de 28-án már ott voltak. Iván Kovács ellenségeiként írja le őket. Bornemisszáról egyelőre kevés adatunk van, Antalóczyt a visszaemlékezők nagy része kedvező színben tünteti fel.

²⁶ Maléter Pált a forradalom során vezérőrnaggyá léptették elő és november 3-án kinevezték honvédelmi miniszterré. Kovács István vezérőrnagy a forradalom alatt vezérkari főnök. Márton András ezredes a Zrínyi Katonai Akadémia parancsnoka, akit október 31-én kineveztek Budapest külső védelmének parancsnokává. Dudás József a „Nemzeti Forradalmi Bizottmány” megszervezője és elnöke volt. Csoportjával elfoglalta a Szabad Nép székházát, és ott szerkesztette a „Magyar Függetlenséget”. Szabó János – „Szabó bácsi” – a Széna téri fegyveres csoport parancsnoka volt. Kopácsi Sándor rendőr ezredes Budapest rendőrfőkapitánya, a későbbi Nemzetőrség parancsnokhelyettese. Király Béla vezérőrnagy a forradalom alatt a Nemzetőrség és Budapest fegyveres erőinek parancsnoka. Nevezettek közül Malétert, Dudást, Szabót a forradalom bukása után halálra ítélték és kivégezték, Kovácsot 6. Mártont 10. Solymosit 6 évre, Kopácsit életfogytiglanra, Jánosit 8 évre ítélték, Király emigrált.

²⁷ Más források szerint erről a kérdésről az értekezleten nem volt szó. Elképzelhető, hogy a corvinisták egymás között vitatták meg ezt.

²⁸ Konstantinides Andrej, aki a második szovjet támadást követő harcokban esett el.

vezetésével (akinek egy félkarú volt a segédtszjtje), kb. 30 fős csoporttal ÁVH-sok összeszedésével foglalkozik. Az elfogottakon, kivéve az ÁVH-s szds-t, útések nyomait nem láttam. Beszéltem nekik arról, hogy ügyeik kivizsgálására át kell majd őket adni a bíróságnak. Hallottam, amikor a görög azt mondta, hogy „mi nem bánunk úgy velük, mint ahogy ők mivelünk”. Azután a kórterembe mentem, ahol sokan feküdtek. Az egyik orvosnő mondta, hogy felül kellene vizsgálni az érkező gyógyszerek eltűnését. Rengeteget kaptunk, és abból alig adnak át valamit. Felmerült az elsikkasztás gyanúja. Megígértem, hogy holnap utánanézek. Visszamentem a Corvinba. Éjjél felé egy osztrák újságíró keresett fel bennünket és Feri tolmácsolásával a hangulat után érdeklődött, és általános helyzetképet kért, majd lefényképezett bennünket. Mellettem ült Dienes ezr.,²⁹ a katonai tanácsadó. Aki különben semmiféle tanácsot nem adott.

Ekkor már rádió adó-vevő készülékünk is volt, amit egy katona kezel.

November 1-én reggel egy páncéloskocsi fogtak el – majd több ágyút hoztak. Kijelöltem a tüzelőállási helyünket.

A parancsnokságon villámértekezletet hívtak egybe³⁰ és azzal az indokkal, hogy ki vagyok merülve, és nem vagyok elég erélyes, leváltottak. Helyettem Pongrátz Gergelyt nevezték ki.³¹ Jelen voltak: Antalóczy, Bornemissza, Pongrátz I., II., III., Szabó Laci, Csike, Márton ezr., Solymosi ales., Popovics szds. és még két fő, továbbá Erdős pk.³² Megmondtam nekik, hogy karrieristák, gazemberek.

Mire Bornemissza azt mondta, hogy be fognak választani a vezérkarba, mert ott többet tudok csinálni.³³ Kora de. egy amerikai újságíró keresett, aki Ujjfalussytól³⁴ jött. Faggatni akart, de nem volt kedvem beszélni, majd le akart fényképezni, amit nem engedtem meg.

November 2-án reggel három szovjet harckocsi adta meg magát. Én is ott voltam. A foglyokat az épületben helyeztük el.

Egy Schmidt nevű fiú³⁵ keresett fel bennünket, hogy de. 10-re menjünk a Király által összehívott értekezletre. Ez előtt vagy kétszer láttam a Corvinnál. Állítólag mint futár működött.

De. 10 órakor Antalóczy, Bornemissza, egy gépiprózó és én elindultunk a Király által összehívott értekezletre a Deák téri rendőrfőkapitányságra. Kb. 50-60-an lehettünk jelen. Szó volt az egységes vezetésről, ennek érdekében a létszám, a fegyverzet, működési terület bejelentéséről, hadtáp kérdésekről és a „vezérkar” megalakításáról.

Ez jelölés alapján történt a létszámnak megfelelően. A 10-es vezetésbe mi corvinisták hárman kerülünk be.³⁶ Du. az értekezlet folytatódott, és Király v.örgy. távollétében Marián ales. nyitotta meg. Megállapodtunk a legfontosabb osztályok felállításában (hadműveleti, hírszerző, hadtáp). Megszö-

²⁹ Dienes Ödön. A kéziratban „Denes” néven szerepel. A forradalom után perbe fogták.

³⁰ Ez az értekezlet több forrás szerint [pl. Márton András, Nagy József (BMT V-150005/7) és László Béla György (BMT V-150381/2) vallomásai] november 2-án volt.

³¹ Iván Kovács – más forrásoktól és szemtanúktól eltérően – Pongrátz Gergely legfőbb támogatóit nem a testvéreiben, hanem Antalóczyban és Bornemisszában látta.

³² Szabó László és Erdős Imre a Corvin közti felkelők parancsnokhelyettesei voltak. A forradalom utáni sorsuk nem kellően tisztázott. Pongrátz szerint (i. m. 224. p.) Szabó hősi halált halt 1956 novemberében. A levéltári források között viszont vannak olyan utalások, amelyek azt sejtetik, hogy Szabót letartóztatták. Erdős feltehetőleg emigrált. A Pongrátz fivérek mindnyájan Nyugatra menekültek a forradalom után. Csikét Iván Kovács vallomásaiból ismerjük, keresztnevét sehol sem említette. Közlése szerint a Wesselényi utcai csoport parancsnoka volt, a forradalom után szintén elhagyta az országot.

³³ A Király Béla vezette Operatív Bizottságba.

³⁴ Ujjfalussy Zoltán. A kéziratban „Ujvári” néven szerepel. A forradalom után perbe került.

³⁵ Schmidt László, „Rigó” a Práter utcai iskolában levő részlegnek volt a tagja. A forradalom után perbe került.

³⁶ Pongrátz Ödön, Antalóczy és Iván Kovács. Az értekezlet nem 2-án, hanem 3-án volt. A 10-es vezetés: a Király Béla vezette Operatív Bizottság.

vegeztünk egy jegyzőkönyvet, amelyben kérjük, hogy Király Maléter mellé kerüljön, nehogy a honvédség elszakadjon tőlünk. Én a részemről elégnék tartottam Malétert, és nem tartottam szükségesnek egy „felügyelőt” mellé. Király v.örgy. miután visszajött, és elolvasta, azzal adta vissza „, hogy ha ezt komolyan akarjátok, én inkább lemondok.”³⁷ Szó volt még egy szabadságharcosokból álló katonaság alakításáról – egyenruha, elhelyezés, rangjelzés, fizetés (30 Ft). A tárgyaláson egy jugoszláv katonai megfigyelő is részt vett.

A tárgyalás után jelentettem Királynak, hogy 3 harcocsit elfogtunk – mire ő azt az utasítást adta, hogy menjek a HM-be, és ott majd adnak utasítást, hogy mit csináljunk velük. Utána beszélgetni kezdtünk a várható fejleményekről, és azt mondta, hogy mindenkinek fog két betűt adni, ami arra lesz jó, hogy ha elveszítjük egymást, így tudjunk érintkezni. Az „MK” betűket kaptam.³⁸ Azután elmentem a HM-be, ahol Hidvégi v.örgy.-gyal és Kovács v.örgy.-gyal beszéltem. Tájékoztattam őket a kinti helyzetről, és utasítást adtak, hogy a szovjet harcosokat a harcocsival együtt vissza kell küldeni. Kísérőül két kocsit (szakasz) katonát fognak adni. Mire visszamentem az utasítást végrehajtani, a foglyokat harcocsik nélkül elküldték a szovjet követségre.

Ezen a napon sokat hallottam a Köztársaság térről. Foglyokról, a fúrásról és a Pártbizottság beveteléről. Tudomásom arról nincs, hogy a Pártbizottság elleni támadásban corvinista részt vett volna, vagy erre bármelyik pk.-tól parancsot kapott volna.

Az éjjelt a konyhában töltöttem.

November 3-án de.³⁹ két férfi keresett fel, hogy az egyik nyugati nagyhatalomtól megbízásuk van arra, hogy a legújabb típusú fegyvereket nekünk adják. Kértek, hogy miután én nem dönthetek, Király v.örgy.-hoz, vagy Maléter v.örgy.-hoz kísérem el őket. Először Malétert kerestem – de tárgyalt –, s így Király v.örgy.-hoz mentünk, akivel négszemközti tárgyaláson megállapodtunk abban, hogy ez nem elfogadható, örültség lenne totális háborúba keveredni a Szu.-val. Erről tájékoztattam a két férfit, akik elmentek.

Ezután beszélünk még a várható eseményekről. Mindketten tudtunk arról, hogy szovjet csapatok közelednek Bpest felé.

Ha esetleg a szovjetek beavatkoznának, akkor meg kellene oldani a tervszerű, egységes visszavonulást. Milyen feladatok jöhetnek közbe? Lehetséges, hogy Bpestet körülzárják, vagy csak egy pár irányból közelítik meg. Általánosságban beszélünk, konkrétumok nélkül.

Mindenesetre, ha a támadás bekövetkezik, Bpestet fel kell adni – ebben megegyeztünk.

Közöltem még vele, hogy valamilyen módon meg kellene akadályozni – parancs vagy egységes fogda alapján – a városban folyó barbarizmust. Ennek még az lesz a vége, hogy minden haragos megöli egymást. Azt felelte, hogy parancsot fog kiadni, hogy a foglyokat a kerületi rendőrkapitányságra szállítsák be – úgymint megalakultak a kerületi forradalmi bizottságok, akik majd vigyáznak az őrizetbe vettekre.

Elváltunk. Visszamentem a Corvinba. Éjjel az I. emeleten egy Tóth nevű férfi lakásán aludtam.

Este még beszéltem a páncélosok parancsnokával (kb. 20-25 embere volt), hogy jó lenne, ha a harcocsikat lesállításra beállítanák. Térképen kijelöltük a helyeket, és azzal ment el, hogy végrehajtsa. Beszéltem Pongrázékkkal, hogy a „Falábúnak” adjanak vagy 20 fiút, azoknak tűzérékké való kiképzésére. Feleslegesnek tartották. Ittak és csak a nőkkel beszélgettek, Bornemisszáék pedig már, mint jövődő miniszterek beszélgettek. Ennek ellenére én megadtam a megbízást a „Falábúnak”, hogy egy 20 főből [álló] csoport a tűzérképzést vegye át. Erre írásbeli parancsot is gépeltem.

³⁷ Király Béla visszaemlékezése szerint (*Honvédségből néphadsereg.* Bp., CO-NEXUS Prin-teR, 1989. 270. pp.) Marián István alezredes azt a határozati javaslatot terjesztette be, hogy az egész gyűlés vonuljon a Parlament elé, és követelje Király Béla honvédelmi miniszteri kinevezését. Erre jelentette ki Király, hogy ha a küldöttek nem utasítják vissza ezt a javaslatot, lemond.

³⁸ Erről az intézkedésről más forrás nem áll rendelkezésünkre.

³⁹ Valószínűleg 3-án délután, mert délelőtt Iván Kovács a Forradalmi Karhatalmi Bizottság gyűlésén volt.

November 4-én kb. reggel 7 órakor keltem fel, akkor már megkaptuk a támadást. Kimentem a Corvin mozihoz, és láttam, hogy a harckocsik ott állnak egymás mellett, és az egyik éppen az előtte lévő ház tetejét akarja lelőni, mivel állítólag onnét is lőnek. Megtiltottam és a csövét a Corvin–Kilián átjáró felé irányítottam. A „Falábút” lelőtték. Ekkor odajött Antalóczy dr. is, de miután az egyik ház emeletén egy fiút be kellett volna kötözni – elment. A Kisfaludy utca sarkára egy szovjet harckocsi állt be, és végiglőtte a Kisfaludy u.-t, ezzel megnehezítette a közvetlen érintkezést a Práter u.-i iskolával. Kerestem a pk.-kat, de nem találtam. Később hallottam, hogy leköltöztek a pincébe. Lementem, hallottam, hogy kapcsolatot próbálnak teremteni több ismert telefoncímmel, de azok nem válaszoltak. Később az amerikai követséget hívták, de azok fel sem vették a kagylót. Az angol követségen sajnálattal kijelentették, hogy nem tudnak segíteni.

A pincében átvágtuk a falat és biztosítottuk a kijáratot a Práter u.-ra.

Ekkor találkoztam újból azzal a kis 16 éves lánnyal⁴⁰ akit ÁVH-snak gyanítottak. Az aknatűz szünetelt, és visszamentem a konyhába. Velem jött ez a kislány is. Később hallottam, hogy Pongrátzék elrendelték a visszavonulást. Engem, mint árulót, ÁVH-s spiclit letartóztattak a kislánnyal együtt. Falhoz állítottak és elkezdtek vallatni. Már ott agyon akartak lőni, de elhatározták, hogy inkább átkísérnek a Kiliánba. A kapuban állva hallottam, hogy csőre töltöttek, majd felszólítottak (2-en voltak), hogy kiáltsak be. Ekkor egy géppisztolysortüzet kaptunk. A két kísérőm elvágódott, én odaálltam a kapu mellé. A szemben lévő ház tetejéről golyószóróval kezdtek lőni ránk. Az egyik kísérőm felállt, és visszaszaladt,⁴¹ a másik ott maradt.

Egy pár perc múlva én is elmentem. Futva mentem az Üllői úton végig. Attól tartottam, hogy üldözni fognak. Kerestem Király v.örgy.-ot,⁴² de kérdésemre az ott tartózkodó 3-4 rendőr azt felelte, hogy átment Budára. Hazamentem a Paulay Ede u. 1. II. emelet 36. sz. lakásomra.

November 5-én újra kerestem Királyt, de nem találtam meg. Útközben találkoztam egy szemüveges férfival, akit a Corvin közből ismertem. A Semmelweis u. egyik házában a kapujában vártam rá. Amikor visszajött, káromkodott, hogy ellopták az autóját. Volt két kenyere, és én elkértem az egyiket. Bemutatta a kapu alatt egyik ismerősét, Gordon Évát. Hívott, hogy menjek vele, de én hazamentem. Erős harcok voltak.

[Nov.] 4-én tudomásom volt arról, hogy az egyik szobában kb. 8-10 főt tartottunk fogva. Azt nem tudom, hogy kinek az utasítására tartottuk őket ott, és hogy később mi lett velük, nem tudom. Ugyancsak nem tudom, mi lett azzal a 16 éves kislánnyal sem. Horváth Zsuzsától kérdeztem, ő azt mondta, hogy semmi baja nem történt. Nem bántották és elment velük. Elhiszem.

6-án otthon voltam a lakásomon.

7-én kimentem élelemért. Találkoztam Csikével⁴³ – aki a Corvin pk. utasítására „ahol meglátnak, lőjenek le”, először így is akart eljárni – de később azt mondta, hogy ezt nem hiszi el, és különben is a corvinistákra tartozik. Adtak élelmet és elengedtek.

8-án otthon voltam.

9-én du. találkoztam velük az Anker közben. Hívtak, menjek velük. Elmentem (Dob u.–Wesselényi u. közt egy átjáróház). Este kivonulnak és aznap este 15 fő nálam alszik.

10-én reggel 07 órakor elindultak Nyugat felé. Hívtak, de nem mondtam meg az okot, hogy nem akarok corvinosokkal találkozni. Annyit tudok, hogy elindulás előtt megbeszélték, 12 órakor találkoznak az Aquincumnál.

⁴⁰ Kozma Mária. További sorsáról csekélyek az ismereteink. Bizonyos, hogy a rendőri szervek kihallgatásra beidézték.

⁴¹ Renner Péterrel van szó, aki a felkelőknel futárszolgálatot teljesített. Halálra ítélték és 1958. február 5-én kivégezték.

⁴² A Deák téri főkapitányságon.

⁴³ Csike a Wesselényi utcai csoport parancsnoka volt.

11-én hazamentem Alsógödre. Otthon úgy tudták, hogy mint árulót agyonlőtték.

Ekkor tudtam meg, hogy a Szentendrei-szigetnél kb. 400 fővel átkeltek a Dunán. Attila, az egyik öcsém is velük ment, később 3-4 nap múlva visszajött.

14-én bementem Bpestre az öcsémmel, elmentünk a Corvinig. Öcsém szidott és hazamentünk. A ruhámért mentünk be – de nem mentem el a lakásra. Később az öcsém hozta ki. Közben, míg otthon voltam, figyeltem a rádiót és a terjedő híreket. Próbáltam magamnak felállítani egy lehetőséget – de sehogy sem ment. Nagyon fájt, hogy árulónak hisznek, és tudtam, hogy ezzel Nyugat felé is el van zárva az utam. Unalmamban azon gondolkodtam, hogy mit kellett volna csinálnunk – nekünk, Királynak, Maléternek és Nagy Imrének...